

ATATÜRK DÖNEMİNDE BÜYÜME VE BEŞERİ SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK GİRİŞİMLER VE GÜNÜMÜZ İÇİN KISA BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Muhteşem Kaynak
Gazi Üniversitesi, İİBF

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e kalan miras, yoksulluk, üretimsizlik, sanayisizlik, altyapısızlık, dışa bağımlılık ve dış borçlardır. Ülkede kayda değer bir sermaye birikimi de yoktur. Dolayısıyla, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranların önlerinde hem de kısa süre içinde çözmek zorunda oldukları birçok sorun vardır ve bunların içinde de en önemlisi iktisadi konulardır. Henüz yeni kurulmuş Cumhuriyet Türkiye için bunun ne kadar önemli bir husus olduğunun farkında olan Atatürk, 17 Şubat 1923 tarihli Türkiye İktisat Kongresi'nin açılışında yaptığı konuşmada şunları söylemektedir:

“Bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla alakadar olan, o milletin iktisadiyatıdır. Tarihin ve tecrübenin teksif ettiği bu hakikat bizim milli hayatımızda ve milli tarihimizde tamamen mütecellidir. Hakikaten Türk tarihi tetkik olunursa itila, inhitat esbabının iktisada mesailden başka bir şey olmadığı derhal anlaşılır...Tarihimizi dolduran zaferler, yahut izmihallerin kaffesi ahval-i iktisadiyemizle münasebettar ve alakadardır. Yeni Türkiye'mizi layık olduğu mertebe-i resanete isal edebilmek için, behemahal iktisadiyatımıza birinci derecede ve en çok ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz. Zamanımız tamamen bir iktisat devrinden başka bir şey değildir.” (Ökçün 1971: 244)

Ülkelerin, çöküş ve ilerlemelerinde ekonominin yaşamsal bir öneme sahip olduğunu bilen Atatürk, bir taraftan ulusal egemenlik ile iktisadi egemenlik arasındaki ilişkinin önemine dikkat çekerken, diğer taraftan siyasi zaferlerle iktisadi zaferler arasındaki sıkı ilişkiyi de aşağıda yer alan cümleleriyle vurgulamaktadır:

“İstiklal-i tam için şu düstur var: Hakimiyet-i milliye, hakimiyet-i iktisadiye ile tarsin edilmelidir. Bu kadar büyük gayeler, bu kadar mukaddes, azametli hedefler kağıt üzerindeki düsturlarla, arzu ve hırslarla husül bulamaz. Bunların tahakkuk-u tamını temin için yegane kuvvet, en kuvvetli temel iktisadiyattır. Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun iktisadi zaferle tetviç edilemezse semere-i netice payidar olamaz.” (Ökçün 1971: 251)

“İktisadiyat, iktisadiyat diyoruz. Fakat arkadaşlar, iktisadiyat demek her şey demektir. Yaşamak için, me'sut olmak için, mevcudiyet-i insaniye için ne lazımsa bunların kaffesi demektir, ziraat demektir, ticaret demektir, say demektir, her şey demektir.” (Ökçün 1971: 254)

BÜYÜME

Cumhuriyet kurulduktan sonra, Türkiye ekonomisi büyük bir hızla büyümeye başlamıştır. Ekonominin bu hızlı büyümesinde en önemli rolü, tarım, sanayi ve altyapı sektörleri oynamıştır. Tarım sektörü, özellikle 1923-1929 döneminde ekilebilir alanların gelişmesiyle hızlı bir gelişme göstermiş ve bu gelişme de Cumhuriyet döneminin ilk yarısında gerçekleşen hızlı iktisadi büyümenin (Kuruç 1999: 22) ve emek verimliliğindeki artışın en önemli etkeni olmuştur. Ekonominin 1930-1939 dönemindeki hızlı gelişmesinde ve emek verimliliğindeki artışında ise, 1927’de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile 1929’daki Gümrük serbestliğinin ortadan kalkışı desteklerini arkasına alan sanayi sektöründe gerçekleştirilen yatırımların ve işletmeye açılan fabrikaların ciddi katkıları vardır (bkz. Tablo 1, 2 ve 3). Bu bağlamda, 1923-1939 arasında sermaye birikiminin GSMH’nın % 10’u düzeylerinde seyretmesi de oldukça önemlidir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1
Ortalama Büyüme Hızları (%)

Dönem	Tarım	Sanayi	Genel	Sermaye Birikimi / GSMH (%)
1923-1929	15,4	8,0	11,0	9,1
1930-1939	6,0	11,7	6,0	10,1

Kaynak: TÜİK (2007): **İstatistik Göstergeler 1923-2006**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

1933-1938 yılları gerçekten hızlı bir sanayileşme ve inşaa dönemidir. Devletin fabrika kurmak ve işletmek suretiyle ekonomik yaşama aktif bir şekilde müdahalesi vardır ve bir bakıma Türkiye ekonomisindeki ilk ciddi sanayileşme hareketinin başlatılması da bu dönemde gerçekleştirilmiş denebilir (bkz. Tablo 2 ve Tablo 3). 1934 yılında Rusya’dan alınan 8 milyon liralık kredi ile tekstil fabrikaları ve 1938 yılında İngiltere’den alınan 16 milyon sterlinlik kredi (<http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kronoloji/1931.htm>) ile Karabük Demir-Çelik fabrikası kurulurken, ülkenin çeşitli köşelerinde oluşan bu yeni girişimler bulunduğu çevrenin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamında da önemli değişimlere yol açmıştır.

Tablo 2
Atatürk Döneminde Emek Verimliliği

Yıllar	Tarım	İmalat Sanayisi	Sanayi Toplamı	GSYİH
1923	100,00	100,00	100,00	100,00
1924	124,73	86,07	86,52	111,73
1925	128,99	104,76	103,23	122,95
1926	166,95	99,73	98,05	140,86
1927	113,60	116,10	112,15	119,70
1928	132,03	110,04	106,70	129,51
1929	183,92	115,63	112,74	153,84
1930	173,20	132,06	127,36	154,56
1931	193,98	161,04	151,52	165,80
1932	135,49	189,44	174,11	145,25
1933	161,63	258,74	229,59	164,76
1934	162,55	280,51	241,50	170,76
1935	148,67	201,44	183,36	147,43
1936	224,87	166,88	156,48	180,56
1937	213,01	170,98	159,79	179,42
1938	220,80	183,95	170,86	190,80
1939	222,86	204,31	189,22	195,20

Kaynak: Suiçmez (2004)'den Temel, A. (1998): **Gelişme Sürecinde Sektörel Yapıda Değişmeler; İmalat Sanayii ve İstihdam**, (DPT, Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara).

Bu arada, 1930'lardaki sanayileşme girişimlerinin vurgulanması bakımından Nuri Demirağ'ın o tarihlerde İstanbul Beşiktaş'ta uçak fabrikası kurması (1936'da tek motorlu Nu D-36 ve 1938'de çift motorlu Nu D-38 uçaklarının üretilmesi) ve sonra seri üretime geçerek imal edilen uçaklardan bir kısmını yurtdışına satması (Fabrika 1945'te kapatılmıştır) da bizce üzerinde önemle durulması gereken bir durumdur. Ayrıca, 1940'ların başında Türk Hava Kurumu tarafından Ankara Etimesgut'ta uçak fabrikasının kurulması ve burada Magister uçaklarının yanı sıra THK-1, 3, 4, 7, 9 eğitim ve akrobasi planörleriyle THK-13 uçan kanat, THK-2, 5, ve 10 tipi eğitim, akrobasi, sağlık ve nakliye uçaklarının üretilmesi; THK-5 uçaklarının Danimarka ve Ürdün'e satılması; yanısıra 1944 yılında Ankara Atatürk Orman Çiftliği'nde ilk uçak motor fabrikasının kurulması (1951 yılına kadar üretime devam eden bu fabrika, bu tarihten sonra Makine Kimya Endüstrisi'ne devredilmiş ve 1953 yılında da Marshall yardımları nedeniyle Amerika tarafından Türkiye'ye çok sayıda hibe uçak verilmesi sonucunda tamamen kapatılmıştır) da yine Türkiye'deki sanayileşme sürecinin anlaşılması bakımından etraflıca incelenmesi gereken olaylardır diye düşünmekteyiz.

1934-1938 yılları arasında uygulanan BBYSP (Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı)'ndan sonra hazırlanan ancak İkinci Dünya Savaşı nedeniyle uygulamaya geçilemeyen İBYSP (İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı) daha çok enerji ve madencilik temel almıştır. Maden işletmeciliğinde ve elektrik enerjisi üretim ve dağıtımında devletin fiili müdahalesi Etibank'ın kurulması ile başlamıştır. Etibank'ın kurulmasından sonra, Ergani Bakır Madeni, Murgul Bakır İşletmesi, Divrik Demir Maden tesisleri Etibank tarafından satın alınmıştır. Ereğli Kömür İşletmeleri de Etibank'a devredilmiştir (Sağlam 1976: 83-84).

Tablo 3
Atatürk Döneminde İşletmeye Açılan Fabrikalar ve Bugünkü Durumları

TARİH	İŞLETMEYE AÇILAN FABRİKALAR	GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU
1926	Kayseri Uçak Fabrikası	1939 yılında ikmal ve bakım-onarım merkezi olarak kullanılmak üzere Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na devredilmiştir ¹ .
	Alpullu Şeker Fabrikası	Alpullu ve Uşak Şeker Fabrikaları, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın 2009 yılı özelleştirme portföyünde yer almaktadır ² .
	Uşak Şeker Fabrikası	
1927	Bünyan Dokuma Fabrikası	Sümer Holding A.Ş.* kapsamında tamamı özelleştirilmiştir ³ .
1928	Ankara Çimento Fabrikası	08.09.1989 tarihinde % 99,30'u özelleştirilmiştir ⁴ .
1933	Sümerbank	17.10.1995 tarihinde tamamı özelleştirilmiştir ⁵ .
	Eskişehir Şeker Fabrikası	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın 2009 yılı özelleştirme portföyünde yer almaktadır ⁶ .
1934	Bursa'da Süt Tozu Fabrikası	Bilgi yok
	Bakırköy Bez Fabrikası'nın yenilenmesi	Bilgi yok
	Zonguldak Kömür Yıkama Fabrikası	Bilgi yok
	Keçiborlu Kükürt Fabrikası	1994 yılında kapatılmıştır ⁷ .
	Isparta Gülyağı Fabrikası	Bilgi yok
	Turhal Şeker Fabrikası	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ye bağlı olarak Özelleştirme İdaresi Başkanlığı 2009 yılı özelleştirme portföyü kapsamına alınmıştır ⁸ .
1935	Kayseri Bez Fabrikası	Sümer Holding A.Ş.* kapsamındaki varlıklarından bir kısım makine ve teçhizat 1998 yılında TEKEL'e bedelsiz olarak devredilmiş, 1999 yılında kapatma kararı alınmış ve 2002 yılında işletme ve taşınmazları Maliye Bakanlığı'na satılmıştır ⁹ .
	Etibank	02.03.1998 tarihinde tamamı özelleştirilmiştir ¹⁰ .
	Ankara Mamak'ta Kızılay'ın Zehirli Gaz Maskesi Fabrikası	Bilgi yok
	Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası	2002 yılında kapatılmıştır ¹¹ .
	Zonguldak Türk Antrasit Fabrikası	Bilgi yok

1936	İzmit Birinci Kağıt ve Karton Fabrikası	SEKA kapsamında tüm varlıkları ile beraber İzmit Büyükşehir Belediyesi'ne bedelsiz olarak devredilmiştir ¹² .
1937	Ereğli Bez Fabrikası	Sümer Holding A.Ş. * kapsamında 31.10.1997 tarihinde tamamı özelleştirilmiştir ¹³ .
	Nazilli Basma Fabrikası	14.11.2000 tarihinde Özelleştirme İdaresi Yüksek Kurul kararı ile kapatılarak taşınmazları Adnan Menderes Üniversitesi'ne devredilmiştir ¹⁴ .
1938	Gemlik Suni İpek Fabrikası	Sümer Holding A.Ş. * kapsamında 16.03.1998 tarihinde varlıkları bedelsiz olarak TEKEL'e devredilmiştir ¹⁵ .
	Bursa Merinos Fabrikası	Varlıkları 1998, 2004 ve 2005 tarihlerinde Sağlık Bakanlığı ve Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne bedelsiz olarak devredilmiştir ¹⁶ .
	Divriği Maden İşletmesi	07.04.2004 tarihinde tamamı ERDEMİR ¹⁷ 'e satılmıştır ¹⁸ .
1939	Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları	30.03.1995 tarihinde tamamı satılarak özelleştirilmiştir ¹⁹ .
	Tekirdağ Şarap Fabrikası	Alkollü İçkiler Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi kapsamında tamamı özelleştirilmiştir ²⁰ .

¹ : Sarısr, S. (1998): **Atatürk Dönemi Milli Hava Harp Sanayi İçinde Kayseri Tayyare Fabrikasının Yeri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

^{2,6} : <http://www.bumko.gov.tr/TR/Tempdosyalar/2009YiliButceGerekcesi.pdf> (Erişim Tarihi: 18.02.2009).

³ : http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/varlik_satisve_devir2.htm (Erişim Tarihi: 18.02.2009).

^{4,5,9,10,13} : http://www.oib.gov.tr/turkiyede_ozellestirme2.zip (Erişim Tarihi: 15.02.2009).

⁷ : http://www.mmo.org.tr/resimler/ekler/487315b1286f907_ek.pdf?dergi=101 (Erişim Tarihi: 18.02.2009).

⁸ : <http://www.oib.gov.tr/portfoy/seker.htm> (Erişim Tarihi: 15.02.2009).

¹¹ : <http://www.sisecam.com.tr/tarihce/KRONOLOJI.html> (Erişim Tarihi: 15.02.2009).

¹² : http://www.mmo.org.tr/resimler/ekler/cb929eae7a499e5_ek.pdf?dergi=101 (Erişim Tarihi: 18.02.2009).

¹⁴ : http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/kapatilan_varliklar.htm (Erişim Tarihi: 18.02.2009).

¹⁵ : http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/kapatilan_varliklar.htm (Erişim Tarihi: 18.02.2009).

¹⁶ : http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/bedelsiz_devredilen_varliklar3.htm (Erişim Tarihi: 18.02.2009). ÖYK'nın 25/10/2004 tarih, 2004/104 sayılı kararı ile işletmeye ait arsa, arazi ve üzerindeki gayrimenkullerin Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmesine karar verilmiş ve 15/07/2005 tarihinde devir işlemi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, ÖYK'nın 11/08/2005 tarih, 2005/92 sayılı kararı ile işletmeye ait makine ve teçhizatın satışına karar verilmiştir. <http://www.sumerholding.gov.tr/portfoy.html> (Erişim Tarihi: 18.02.2009).

¹⁷ : ERDEMİR 9-10.04.1990 tarihinde halka arz yöntemiyle % 2,93'ü 53.105.711 \$ ve 27.02.2006 tarihinde blok satış yöntemiyle % 46,12'si 2.770.000.000 \$'a satılmıştır. http://www.oib.gov.tr/turkiyede_ozellestirme2.zip (Erişim Tarihi: 15.02.2009).

¹⁸ : http://www.oib.gov.tr/duyuru/2004-04-07_oyk_divhan.htm (Erişim Tarihi: 15.02.2009).

¹⁹ : <http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/kardemir1.htm> (Erişim Tarihi: 15.02.2009).

²⁰ : 2001 yılında özelleştirme programına alınan ve bu amaçla 2003 yılında yeniden yapılandırılan TEKEL, beş üniteye ayrılmıştır. Bu dönemde, Alkollü İçkiler Sanayii Müessesesi de tüm hak ve yükümlülükleriyle birlikte Alkollü İçkiler Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi'ne dönüştürülerek 27 Şubat 2004 tarihli devir sözleşmesi ile özelleştirilmiştir. <http://www.oib.gov.tr/portfoy/tekel.htm> (Erişim Tarihi: 15.02.2009).

* 1986 yılında yürürlüğe giren 3291 sayılı, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi Hakkındaki Kanun çerçevesinde Bakanlar Kurulu'nun 11 Eylül 1987 tarih ve 12184 sayılı kararı gereğince özelleştirilmesine karar verilerek, 8 Aralık 1987 tarih ve 81 sayılı Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu Kararı ile Sümerbank Holding A.Ş. olarak yeniden yapılandırılan Kuruluş, 16 Temmuz 1993 tarih ve 93/18 sayılı Yüksek Planlama Kurulu kararı ile bünyesindeki Bankacılık Birimi'nin Sümerbank A.Ş.'ye dönüştürülerek Holding'ten ayrılması ile birlikte, SÜMER HOLDİNG A.Ş. unvanını almıştır. <http://www.oib.gov.tr/portfoy/sumer.htm> (Erişim Tarihi: 15.02.2009).

Atatürk döneminde, ulaştırma altyapısının geliştirilmesi de önemli iktisadi hedefler arasında yer almıştır. Atatürk'ün 17 Şubat 1923'de İzmir'de gerçekleştirilen Türkiye İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasında ifade ettiği şu cümleler bu bakımdan çok anlamlıdır: “Memleketimizi bundan başka şimendüferler ile, üzerinde otomobiller çalışır şoseler ile şebeke haline getirmek mecburiyetindeyiz. Çünkü garbın ve cihanın vesaiti bunlar oldukça, şimendüferler oldukça, bunlara karşı merkepler ve kağı ile ve tabii yollar üzerinde müsabakaya çıkışmanın imkanı yoktur.” (Ökçün 1971: 255). Bu nedenle, Cumhuriyet kurulduktan sonra, özellikle 1930'ların başları ile sonları arasında kalan dönemde bir taraftan sanayi atılımlarında bulunulurken, diğer taraftan da bilhassa demiryollarında çok çarpıcı bir gelişmeye tanık olunmaktadır. Örneğin, 1932'de hazırlanan BBYSP ve özellikle 1937'de hazırlanan İBYSP'nında demir, çelik, kömür ve makine gibi temel sanayilere ağırlık verilmiştir. 1929-1938 arasında sanayi üretimi % 80 , ağır sanayi de % 152 artarken (Küçük 1978); bununla uyumlu bir paralellikte Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana inşa edilen 4.697 km.lik demiryolunun % 53'ü olan 2.484 km.lik kısmı bu dönemde yapılmıştır (TCDD 2009, Demirhan 1995, UKİ 1977)¹. Hiçbir dönemde bu kadar çarpıcı olan demiryolu faaliyetine rastlanmaz. Ancak, Türkiye, iktisadi yapıda tarımın egemenliğinden kurtulmak üzere yaptığı sanayi hamlelerini gereğince ileriye götüremediği gibi, demiryollaşma hamlesini de bir yerde bırakmıştır.

EĞİTİM VE BEŞERİ SERMAYE

Osmanlı Devleti Avrupa'da XVII. yüzyılda başlatılan temel eğitim seferberliğinin tümüyle dışında kalmıştır. XX. yüzyılın başına kadar bile ilkokul çağındaki çocukların ancak küçük bir oranı, kuran kursu niteliğinde, sayıları, binaları, hocaları çok yetersiz sübyan okullarına gidebiliyorlardı. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nde temel eğitim düzeyi sağlamak bir yana, basit okur yazarlık oranı bile çok düşük düzeydeydi. 1800 yılında Osmanlı Devleti'nin hiçbir yerinde okur yazar oranı % 5'i geçmemekteydi ve ülke genelinde ortalama okur yazar oranı muhtemelen % 1'di. Tanzimat dönemi sonunda Ahmet Midhat Efendi okuma yazma bilmeyenlerin nüfusun % 90-95'i kadar olduğunu, bunların kalemsiz ve dilsiz olduklarını yazmaktaydı (Yenal 1999: 51). Buna karşın, XIX. yüzyıl ortalarında yetişkinler arasında okur yazar oranı, Almanya, Hollanda, İsviçre ve İskandinavya'da % 70'in, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Belçika'da ise % 50'nin üstündeydi. Japonya'da da 1868'de Meiji dönemi başlarken okur yazarlığın erkekler arasında % 45, kadınlar arasında ise % 17 olduğu tahmin edilmektedir (Yenal 1999: 47-48).

İşte, Cumhuriyetin ilanından 4 ay gibi kısa bir süre sonra 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan “tevhid-i tedrisat” (öğretim birliği) yasası ile bir taraftan mektep-medrese ikiliği kaldırılarak Şer'iyeye ve Evkaf Nezareti lağvedilip bunların denetimindeki okullar Maarif Vekaleti'ne devredilmesi sağlanırken, diğer taraftan da ülkede laik eğitim düzenine geçilerek devletin temel eğitim sağlama görevi ve beşeri sermaye niteliğinin kısa süre içinde geliştirilmesi ciddi bir biçimde ele alınmaya başlamıştır.

Atatürk'ün ülke kalkınması yönünden son derece önemli gördüğü eğitimden ve dolayısıyla eğitim bakanlığından o dönemdeki beklentisi, okuma yazma bilmeyen tek vatandaş

¹ 2007 yılı itibarıyla, Türkiye demiryollarındaki anahatların toplamı yalnızca 8.697 km.dir. Buna karşın, ABD'de 226.612 km, Rusya'da 87.157 km., Çin'de 75.438 km., Almanya'da 48.215 km., Japonya'da 23.474 km, Fransa'da 29.370 km. demiryolu vardır (<http://www.indexmundi.com/g/r.aspx?t=0&v=113>) (Erişim Tarihi: 13.02.2009).

bırakmaması, büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmesi, ülke davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak kişi ve kurumları yaratması ve bu işleri de en kısa zamanda sağlamasıdır (Ülken 1981: 22).

Atatürk daha Cumhuriyet ilan edilmeden, iktisadi büyüme ve kalkınmanın, okullarda buna uygun insanlar yetiştirilmeden, bilim ve teknikte ilerlemeden gerçekleştirilemeyeceğini, Bursa'daki 27 kasım 1922 tarihinde gerçekleştirilen bir toplantıda şöyle ifade etmektedir: "Okul yardımıyla, okulun sağlayacağı bilim ve teknik yardımcıdır ki Türk ulusu, Türk sanatı, ekonomisi...bütün incelik ve güzellikleriyle (gelişecektir)...Bunun içindir ki bilimle, teknikle uğraşanların bu alanlarda çalışmayı, birer namus borcu bilmeleri gerekir...Bilim ve teknik neredeyse oradan alacağız ve her yurttaşın kafasına koyacağız. Bilim ve teknik için kayıt ve şart yoktur." (Yağcı 2007: 157). Bu nedenledir ki, 1925 yılında yapılan sınavlarda başarı gösteren ve daha sonra Türk Prometeleri olarak anılacak 22 lise öğrencisi Avrupa'ya öğrenime gönderilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Vildan Aşir (Beden Eğitimi), Ulvi Cemal Erkin (müzik), Refik Epikman (Resim), Necip Fazıl Kısakürek (Felsefe), Sadi İrmak (Tabii Bilimler). 1928'de ikinci grup olarak Avrupa'ya gönderilenler arasında ise şunlar vardır: Hıfzı Veldet Velidedeoğlu (Hukuk), Remziye Hisar (Kimya), Adnan Saygun (Müzik), Enver Ziya Karal (Tarih), Ekrem Akurgal (Arkeoloji), Nüzhet Gündoğan (Astronomi), Sedat Alp (Hititoloji), Cahit Arf (Matematik), Mustafa İnan (Mekanik Bilimi), Besim Darkot (Coğrafya), İhsan Ketin (Jeoloji), Macit Gökberk (Felsefe), Oktay Aslanapa (Sanat Tarihi) ve Ziyaeddin Fındıkoğlu (Sosyoloji) (Ata 2007: 196-197).

1928 yılında Latin alfabesinin kullanımına geçilmiştir. Alfabe değişikliğinin tüm toplumca hızla benimsenmesini gerçekleştirmek üzere 1929 yılında tüm yurttaki Millet Mektepleri açılarak 15-45 yaş arasındaki kadın erkek bütün vatandaşlar için bu okullara gitme zorunluluğu getirilmiştir. Sonuçta, 1923-1934 yılları arasında 1.200.000 kişi bu okullardan geçmiştir (Tekeli 1984: 661). Eğitimde sağlanan bu önemli atılımla birlikte, 1923-1924 dönemi ile 1930-1939 dönemi arasında, okul ve öğrenci sayıları hızla yükselirken, Arap harfleriyle okuma yazma oranının % 6'yı geçmediği (Tekeli 1984: 661) Türkiye'de, okuma yazma oranı önce 1927 yılında % 10,7'ye sonra 2 katını da aşarak 1940-41'de hızla % 22,4'e yükselmiştir (bkz. Tablo 4). "Atatürk Devriminin en büyük zaferi herhalde budur! ...Cumhuriyet öncesi yüzyılların eğitim karanlığı ile karşılaştırıldığında (bunun) çok göğüs kabartıcı bir sonuç olduğu kuşkusuzdur." (Yenal 1999: 52-53).

Tablo 4
Atatürk Döneminde Okul, Öğrenci Sayıları ve Okuma Yazma Oranı

Öğrenim Yılı	İlköğretim		Orta Öğretim				Mesleki ve Teknik Okul		Tüm Yüksek Öğretim		Okuma Yazma Oranı
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı 1000	I. Devre		II. Devre		Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı 1000	Kuruluş Sayısı	Öğrenci Sayısı 1000	
			Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı 1000	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı 1000					
1923-24	4.894	342	72	6	23	1	64	7	9	3	10,7*
1928-29	6.600	489	78	23	49	4	47	9	18	4	-
1930-39	7.682	688	228	84	75	24	81	12	19	10	22,4**

Kaynak: TÜİK (2008): **İstatistik Göstergeler 1923-2007**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara ve Tekeli, İ. (1984): "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Sayı: 21, İletişim Yayınları, İstanbul..

* Bu oran 1927 yılına aittir.

** Bu oran 1940-41 yıllarına aittir.

Bu arada 1923-1924 yıllarında ülkenin değişik yörelerinde açılan 29 imam hatip okulu öğrenci yetersizliği nedeniyle 1930 yılında kapatılırken, din adamlarının yetiştirilmesine yönelik olarak İstanbul Üniversitesi'nde açılan İlahiyat Fakültesi yine aynı nedenle 1934 yılında kapatılmıştır (bkz. Tablo 5).

Tablo 5
İmam Hatip Mekteplerinin Okul ve Öğrenci Durumları

Ders Yılı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1923-1924	29	2.258
1924-1925	26	1.442
1925-1926	20	1.009
1926-1927	2	278
1927-1928	2	200
1928-1929	2	100
1929-1930	KAPATILMIŞTIR	

Kaynak: Ünsür, A. (1995), **Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri**, Önder Yayınları, İstanbul.

Atatürk döneminde eğitim işlerinin yeniden düzenlenerek çağdaşlaştırılması yolunda atılan önemli adımlardan biri de, 31 Mayıs 1933'de çıkarılan bir kanunla Darülfünun'un feshedilerek, İstanbul Üniversitesi adıyla yeniden oluşturulmasıdır. Bu işlemin gerçekleştirilmesini izleyen aylarda, Albert Einstein'ın Atatürk'e aşağıdaki 17 Eylül 1933 tarihli mektubu (Bardakçı 2006) yazarak aralarında dünyaca ünlü isimlerin de bulunduğu Nazi tehdidi altındaki Alman Yahudi bilim ve sanat adamları adına ondan Türk üniversiteleri için iş ricasında bulunması oldukça önem verilmesi gereken bir husustur.

"Ekselansları,

'OSE' Dünya Birliği'nin şeref başkanı olarak, Almanya'dan 40 profesörle doktorun bilimsel ve tıbbi çalışmalarına Türkiye'de devam etmelerine müsaade vermeniz için başvuruda bulunmayı ekselanslarından rica ediyorum. Sözü edilen kişiler, Almanya'da halen yürürlükte olan yasalar nedeniyle mesleklerini icra edememektedirler. Çoğu geniş tecrübe, bilgi ve ilmi liyakat sahibi bulunan bu kişiler, yeni bir ülkede yaşadıkları takdirde son derece faydalı olacaklarını ispat edebilirler.

Ekselanslarından ülkenizde yerleşmeleri ve çalışmalarına devam etmeleri için izin vermeniz konusunda başvuruda bulunduğumuz tecrübe sahibi uzman ve seçkin akademisyen olan bu 40 kişi, birliğimize yapılan çok sayıda başvuru arasından seçilmişlerdir. Bu ilim adamları, bir yıl müddetle, hükümetinizin talimatları doğrultusunda kurumlarınızın herhangi birinde bir yıl boyunca hiçbir karşılık beklemeden çalışmayı arzu etmektedirler.

Bu başvuruya destek vermek maksadıyla, hükümetinizin talebi kabul etmesi halinde sadece yüksek seviyede bir insani faaliyette bulunmuş olmakla kalmayacağı, bunun ülkenize de ayrıca kazanç getireceği ümidimi ifade etme cüretini buluyorum.

Ekselanslarının sadık hizmetkarı olmaktan şeref duyan,

Prof. Albert Einstein"

“Alman beyin göçü” fırsatını iyi değerlendiren Atatürk, aralarında dünyaca ünlü isimlerin de bulunduğu 70 kadar Yahudi Alman bilim ve sanat adamının İstanbul Üniversitesi’nde, Yüksek Mühendis Mektebi’nde (İTÜ), Güzel Sanatlar Akademisi’nde ve Ankara’daki Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile Hukuk Fakültesi’nde görevlendirilmesini sağlamıştır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde başta Asuroloji’nin dünya çapındaki en önemli temsilcisi Benno Landsberger olmak üzere, Hititolog Gustav Güterbock, Sinolog Wolfram Eberhard ve Hindolog Walter Ruben çalışmışlardır. Türkiye’de çağdaş iktisadın temellerini atan ve daha sonra İktisat Fakültesi’ne dönüşecek olan İstanbul İktisat Enstitüsü’nü kuranlar da, kendi alanlarında dünyanın önde gelen beş Alman bilim adamıdır. Bunlar arasında ön sırayı Türk gelir vergisi rejiminin mimarı maliyeci Fritz Neumark’tır. Diğerleri, neoklasik iktisadın en önemli temsilcilerinden Wilhelm Röpke, iktisat tarihçisi ve sosyolog Alexander Rüstow, ünlü liberal kuramcı ve politikacı Gerhard Kessler Türkiye’de çağdaş işletme biliminin kurucusu Alfred Isaac’tır. İTÜ’de on yılı aşkın ders veren ve bu arada Ankara’da yeni TBMM binasını inşa eden ünlü Avusturyalı mimar Clemens Holzmeister da Nazi işgali üzerine ülkesini terk ederek Türkiye’ye gelenlerdendir. Sonuç olarak, o sıralarda çok kullanılan bir deyişle “Berlin dışında en büyük Alman üniversitesi” Türkiye’de kurulmuştur (Tekeli 1984: 654-655’den F. Neumark, **Boğaziçine Sığınanlar**, İÜ İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, 1982).

SONUÇ YERİNE: GÜNÜMÜZ İÇİN KISA BİR DEĞERLENDİRME

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Osmanlı Devleti’nden, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne kalan, yoksul ve eğitimsiz bir halk, doğru dürüst bir sanayisi ve girişimcisi olmayan, üretimsizliğin ve dışa bağımlılığın esas olduğu bir ekonomidir. Milli burjuvazisi oluşmadığından yatırım yapacak zengin bir sınıfı da yoktur. Cumhuriyeti kuranların bütün düşüncesi, ülkeyi hızla çağdaşlaştırmak ve “milli iktisat” anlayışı etrafında bir an önce kalkındırmaktı. Bu açıdan yükün çok büyük kısmı da devletin üzerindeydi. Nitekim, o yıllarda kurulan, şeker, dokuma, çimento, demir, çelik, kömür, vb. fabrika ve işletmeleri hep devlet tarafından başlatılan ve sonlandırılan girişimlerdir.

İşte, Atatürk döneminde gerçekleştirilen fabrika ve işletmelerden hemen hemen hepsi, 1985 yılından itibaren başlatılan özelleştirmeler sonucunda yerli ve yabancı özel sektörün eline geçmiş ve içi boşaltılan bir kısım kuruluşlar da çeşitli kamu kurumlarına devredilmiştir (bkz. Tablo 3). Özelleştirme uygulamaları sonucunda, Atatürk döneminde kurulan işletmelerin yanı sıra sonraki yıllarda yine devlet tarafından kurulan diğer işletmeler de yerli ve yabancı özel sektör kuruluşlarının eline geçmiştir. Atatürk dönemiyle bugünkü uygulamalar arasındaki temel fark, birinde devletin yabancı sermayenin elindeki varlıkları millileştirip bunlara yenilerini de ilave etmesiyken, şimdi devletin elinde ne varsa satılması ve bırakın yerine yenilerinin konması devlet tarafından hiçbir şey yapılmamasıdır. 1985-2009 döneminde, SÜMERBANK, SÜMER HOLDİNG, PETKİM, PETROL OFİSİ, TÜPRAŞ, TEKEL, TÜRK

TELEKOM, TURBAN, ETİBANK, ETİ ALÜMİNYUM, BAKIR, GÜMÜŞ, ELEKTROMETALURJİ, KROM, ÇİMENTO SANAYİLERİ, ERDEMİR, KARDEMİR, İSDEMİR, TEDAŞ, THY, HAVAŞ, USAŞ, TÜMOSAN, DENİZ NAKLİYATI, TÜRK GEMİ SANAYİ, TDİ, EBK, SEK, GİMA, YEMSAN, SEKA, vb. 246 kuruluşta kamu hisseleri özelleştirilme kapsamına alınarak 199 kuruluşta hisse senedi, varlık satış / devir işlemi yapılmış ve 188’inde hiçbir kamu payı kalmamıştır (http://www.oib.gov.tr/turkiyede_ozellestirme1.zip, Erişim Tarihi: 15.02.2009).

Atatürk döneminde devlet tarafından yapılan yatırımlar ve fabrikalar sonucunda, 1924-1938 döneminde, o yokluk ve “1929 Büyük Buhranı” koşullarında, ekonomi ortalama % 7,9 düzeyinde büyürken, 1980-2007 döneminde, varlık koşullarında, ekonomi ortalama % 4,1 düzeyinde büyümüştür (bkz. TÜİK 2008 ve Boratav 2009). Atatürk döneminde, büyüme, işsizlik, dış ticaret dengesizliği, bütçe açığı gibi sorunların hiçbiri yokken, bugünkü Türkiye’nin temel iktisadi sorunları bunlardır.

Yine Atatürk döneminde, ekonominin temel unsurlarından biri olan beşeri sermayenin geliştirilmesine özel önem verilerek her kademede okul ve öğrenci sayılarının arttırılmasına çalışılırken, yurtdışından ülkeye “beyin göçü” açısından da önemli adımlar atılmıştır. Buna karşın, bilhassa son yıllarda beşeri sermayenin geliştirilmesi bakımından gereken çabanın gösterildiği söylenemez. Türkiye, gerek GSYİH’den ayrılan pay, gerekse öğrenci başına yapılan harcamalar itibariyle, eğitime (dolayısıyla beşeri sermayenin gelişimine), çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdekinden çok daha az kaynak ayırmakta ve beşeri sermayenin geliştirilmesi yönünde çok daha az çaba harcamaktadır (bkz. Kaynak 2006. Türkiye’deki beşeri sermayenin durumu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Kaynak 2007).

Öte yandan, 1930 yılında kapatılan ve 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti Hükümeti tarafından 1951’de 7 ilde birden tekrar açılan imam hatip okullarının sayısı hızla artarken, izleyen yıllarda ortaya çıkan çeşitli gelişmeler sonucunda, çoğalan imam hatip okulları ve ilahiyat fakülteleri ile adeta laik eğitime paralel ve hatta ona alternatif bir eğitim ve öğretim anlayışı ve sistemiyle karşı karşıya gelinmiştir. Bu eğilim, özellikle son yıllarda daha da görünür bir hal almıştır. Örneğin, Anadolu kısmı dahil tüm imam hatip liselerine giden öğrenci sayısı 2002-2003 eğitim öğretim yılında 64.534 iken, bu sayı 2 katını da aşarak 2008-2009 öğretim yılında 143.637’ye yükselmiştir (bkz. Tablo 6).

Tablo 6
İMAM HATİP LİSELERİ OKUL VE ÖĞRENCİ SAYILARI

Yıllar	İMAM HATİP LİSESİ		ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ		TOPLAM	
	Kurum Sayısı	Öğrenci Sayısı	Kurum Sayısı	Öğrenci Sayısı	Kurum Sayısı	Öğrenci Sayısı
2002-2003	436	48.035	7	16.499	443	64.534
2003-2004	445	66.117	7	18.781	452	84.898
2004-2005	445	73.563	7	23.288	452	96.851
2005-2006	445	78.357	8	29.527	453	107.884
2006-2007	447	84.858	8	35.810	455	120.688
2007-2008	447	88.171	9	41.103	456	129.274
2008-2009	445	96.691	13	46.946	458	143.637

Kaynak: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı'ndan 16.02.2009 tarihinde edinilen bilgi.

Beşeri sermayenin temel unsurlarından olan eğitim, iktisadi büyüme sürecinin en önemli kaynaklarından biridir. Son yıllarda “içsel büyüme modelleri” kapsamında yapılan çalışmalar, işgücü, sermaye ve toprak gibi geleneksel üretin faktörlerinin azalan getirilere sahip olmaları nedeniyle iktisadi büyümenin dinamiğini oluşturamayacağını, bunların yerine artan getiriye sahip olan bilginin sürükleyici gücü olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü, geleneksel üretim faktörleri kullanıldıkça değer kaybına uğrarken, bilginin değeri kullanıldıkça ve paylaşıldıkça artmaktadır. Öte yandan, geleneksel üretim faktörlerinin bir faaliyette kullanılırken (veya bir mekanda bulunurken) aynı anda bir başka faaliyette (veya mekanda) kullanılması mümkün değilken, bilgi böylesi bir sınırlamaya tabi değildir. Bilginin aynı anda farklı faaliyetlerde kullanılıyor (paylaşıyor) olması değerine değer katmaktadır. Bilginin bu nitelikleri kimi zaman onu ayrı bir üretim faktörü konumuna getirmekte, kimi zaman ise ona geleneksel üretim faktörlerinin azalan getiriye (değer kaybına) maruz kalmasını engelleyici bir işlev yüklemektedir (Saygılı, Cihan ve Yavan 2006: 21-22 ve Lucas 1988). Ayrıca, bilgi paylaşımının artması, bir taraftan mevcut bilgi stokunun yükselmesine yol açarken diğer taraftan da işgücü, sermaye ve toprak gibi geleneksel üretim faktörlerinin daha etkin kullanımlarına yol açarak verimlilik artışı ve iktisadi büyümeye neden olur. Sonuç olarak, eğitimle donanımı artırılan beşeri sermaye, iktisadi kalkınmanın temel kaynaklarından biri haline gelir. Bu arada, özellikle kadın işgücünün istihdam olanaklarını arttırarak, ülkenin insan gücü potansiyelinden daha etkin olarak yararlanmasının önünü açar.

Ancak, Türkiye, daha önce de belirttiğimiz gibi eğitime gereken önemi vermemekte, onları çağın gerektirdiği bilgi ve beceriyle donatmamaktadır. Günümüz eğitim ve öğretim kurumları çürümekle karşı karşıyadır. Genç bir nüfusa sahip olan Türkiye gençlerini heba etmektedir; bunları iyi yetiştirememekte ve iş gücü sahibi de yapamamaktadır. Bu yüzden

Türkiye geleceğini riske atmaktadır. Eğitim taşralaşmakta, giderek Türkiye taşralaşmaktadır. Zaten, son yıllarda yapılan uluslararası TIMMS (The Third International Mathematics and Science Study), PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) ve PISA (The Program for International Student Assessment) testleri de gençlerimizin hal-i pür melallerini çarpıcı bir şekilde göstermektedir (bkz. Tablo 7).

OECD tarafından 2000 yılında başlatılan ve 3 yılda bir yapılan PISA testlerinin amacı, zorunlu eğitimi tamamlamış 15 yaş grubu öğrencilerin “sorun çözme”, “matematik”, “fen bilgisi” ve “okuma” alanlarındaki yetenek ve bilgi birikimlerini karşılaştırmalı olarak değerlendirmektir. 2003 yılında 40 ülkede yapılan PISA testleri sonucunda, Türk öğrencileri, sorun çözmede 36., matematikte 34., fen bilgisinde 35. ve okumada 33. sırada yer almıştır. Sorun çözme testinin yer almadığı 2006 yılındaki PISA testlerinde ise Türkiye, 57 ülke arasında, matematikte 43., fen bilgisinde 43. ve okumada 37. olmuştur. Diğer taraftan, TIMMS ve PIRLS testlerinin sonuçlarının da Türkiye bakımından ferahlatıcı olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin, 1999 yılında yapılan TIMMS testlerinde Türkiye, 38 ülke arasında matematikte 31. ve fen bilgisinde 33. sırada yer alırken, 2007 yılında yapılan TIMMS testlerinde Türkiye, 50 ülke arasında matematikte 30. ve fen bilgisinde 31. olmuştur. Bu test sonuçlarına göre, Türk eğitim sisteminin başarısız olduğu, nitelikli beşeri sermayenin yetiştirilmesinde yetersiz kaldığını; düşük becerili öğrencilerin yetiştirilmesine yol açan bu sistemin Türkiye ekonomisinin ihtiyaç duyduğu kaliteli elemanları sağlayamadığını ve geleceğin rekabetçi Türkiye’sini hazırlayamadığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla, Türkiye, eğitimcileriyle, müfredatıyla ve donanımıyla daha da vakit geçmeden tüm eğitim sistemini gözden geçirmek, Atatürk döneminde olduğu gibi modern, laik ve çağın gerekleriyle uyumlu bir eğitim modelini esas almak zorundadır.

Tablo 7
Eğitim Kalitesini Ölçme Amaçlı Uluslararası Programlar
ve Bu Programlarda Türkiye'nin Yeri

Programlar	Yapıldığı Yıl	Katılan Ülke Sayısı	Test Alanları	Test Alanlarına Göre Genel Ortalama	Test Alanlarına Göre Türkiye'nin Aldığı Ortalama Puan ³	Test Alanlarına Göre Türkiye'nin Sıralamadaki Yeri	Test Alanlarına Göre Sıralamadaki İlk 4 Ülke
TIMSS ¹	1999	38	Matematik	487 (0.7)	429 (4.3)	31.	<i>Singapur, Kore, Çin⁴, Hong Kong⁵</i>
			Fen Bilgisi	488 (0.7)	433 (4.3)	33.	<i>Çin⁴, Singapur, Macaristan, Japonya</i>
	2007	50 ²	Matematik	500	432 (4.8)	30.	<i>Hong Kong⁵, Singapur, Çin⁴, Japonya</i>
			Fen Bilgisi	500	454 (3.7)	31.	<i>Singapur, Çin⁴, Japonya, Kore</i>
PIRLS ⁶	2001	35	Okuma	500	449	28.	<i>İsveç, Hollanda, İngiltere, Bulgaristan</i>
PISA ⁷	2003	40 ⁸	Sorun Çözme	500	408 (6.0)	36.	<i>Kore, Hong Kong/Çin, Finlandiya, Japonya</i>
			Matematik	500	423 (6.7)	34.	<i>Hong Kong/Çin, Finlandiya, Kore, Hollanda</i>
			Fen Bilgisi	500	434 (5.9)	35.	<i>Finlandiya, Japonya, Hong Kong/Çin, Kore</i>
			Okuma	500	441 (5.8)	33.	<i>Finlandiya, Kore, Kanada, Avustralya</i>
	2006	57	Matematik	500	424 (4.9)	43.	<i>Çin⁴, Finlandiya, Hong Kong/Çin, Kore</i>
			Fen Bilgisi	500	424 (3.3)	43.	<i>Çin⁴, Finlandiya, Hong Kong/Çin, Kore</i>
Okuma			500	447 (4.2)	37.	<i>Kore, Finlandiya, Hong Kong/Çin, Kanada</i>	

Kaynak:

http://isc.bc.edu/timss1999b/pdf/SWP_Book.pdf (Erişim Tarihi: 27.02.2006);

http://timss.bc.edu/TIMSS2007/PDF/TIMSS2007_InternationalMathematicsReport.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2009);

http://timss.bc.edu/TIMSS2007/PDF/TIMSS2007_InternationalScienceReport.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2009);

<http://nces.ed.gov/pubs2003/2003073.pdf> (Erişim Tarihi: 27.02.2006);

<http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/1/60/34002216.pdf> (Erişim Tarihi: 27.02.2006);

<http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/25/12/34009000.pdf> (Erişim Tarihi: 27.02.2006);

<http://www.oecd.org/dataoecd/31/0/39704446.xls> (Erişim Tarihi: 12.02.2009);

<http://www.oecd.org/dataoecd/30/20/39704105.xls> (Erişim Tarihi: 12.02.2009).

¹ TIMSS, 1995, 1999, 2003 ve 2007 yıllarını kapsadığı halde Türkiye bu programa sadece 1999 ve 2007 yıllarında ve 8. sınıf öğrencileri düzeyinde katılmıştır.

² TIMSS 2007'ye 4. sınıf ve 8. sınıf düzeyinde toplam 59 ülke katılmakla birlikte, 8. sınıf düzeyinde 50 ülke katılmıştır.

³ Parantez içindeki rakamlar standart hatayı ifade etmektedir.

⁴ Çin, Çin Taipei olarak ifade edilmiştir.

⁵ Hong Kong, 'Hong Kong, SAR' olarak ifade edilmiştir.

⁶ PIRLS, 2006 yılında da yapılmakla birlikte Türkiye 2006 yılında bu programa katılmadığından tabloda yer verilmemiştir.

⁷ PISA, 2000 yılında da yapılmakla birlikte Türkiye 2000 yılında bu programa katılmadığından tabloda yer verilmemiştir.

⁸ Toplam 41 ülke olmakla birlikte İngiltere'den programın standartlarına uygun veri toplanmadığından sonuçlar İngiltere hariç 40 ülkeyi kapsamaktadır.

Açıklamalar: TIMSS (The Third International Mathematics and Science Study)

PIRLS (Progress In International Reading Literacy Study)

PISA (The Program For International Student Assessment)

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. B. (2004): “Uçak Fabrikaları Nasıl Kapatıldı?”, içinde TMMBO, **Mühendislik Mimarlık Öyküleri-I**, Kozan Ofset, Ankara.
- Ata, B. (2007): “Atatürk, Eğitim ve Altruizm”, içinde N. Güngör (der.): **Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara, 2007.
- Bardakçı, M. (2006): “Bugün erkeğin kadınla tokalaşmasını tartışan Türkiye’den bir zamanlar Einstein bile iş ricasında bulunuyordu”, **29.10. 2006 tarihli Hürriyet Gazetesi**.
- Boratav, K. (2009): “Foslayarak Son Bulan Bir Dönem”, <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/7654.html> (Erişim Tarihi: 21.12.2008)
- Demirhan, N. (1995): **Atatürk Dönemi Ulaştırma Politikası ve Demiryolları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) (1994): **Türkiye Nüfusu, 1923-94-Demografi Yapısı ve Gelişimi - 21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar**, Ankara.
- Dündar, S. (1976): **Türkiye Ekonomisi, Yapısı ve Temel Sorunları**, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- Gürlesel, C. F. (2008): “Fırsat Penceresini Kullanmadan Kapatıyoruz”, **TÜGİAD Elegans**, İstanbul, Kasım-Aralık Sayısı.
- <http://www.ata.boun.edu.tr/chronology/kronoloji/1931.htm> (Erişim Tarihi: 17.02.2009).
- http://isc.bc.edu/timss1999b/pdf/SWP_Book.pdf (Erişim Tarihi: 27.02.2006).
- http://timss.bc.edu/TIMSS2007/PDF/TIMSS2007_InternationalMathematicsReport.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2009).
- http://timss.bc.edu/TIMSS2007/PDF/TIMSS2007_InternationalScienceReport.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2009).
- <http://nces.ed.gov/pubs2003/2003073.pdf> (Erişim Tarihi: 27.02.2006).
- <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/1/60/34002216.pdf> (Erişim Tarihi: 27.02.2006).
- <http://www.pisa.oecd.org/dataoecd/25/12/34009000.pdf> (Erişim Tarihi: 27.02.2006).
- <http://www.oecd.org/dataoecd/31/0/39704446.xls> (Erişim Tarihi: 12.02.2009).
- <http://www.oecd.org/dataoecd/30/20/39704105.xls> (Erişim Tarihi: 12.02.2009).
- <http://www.indexmundi.com/g/r.aspx?t=0&v=113> (Erişim Tarihi: 13.02.2009).
- <http://www.bumko.gov.tr/TR//Tempdosyalar/2009YiliButceGerekcesi.pdf> (Erişim Tarihi: 18.02.2009).
- http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/varlik_satisve_devir2.htm (Erişim Tarihi: 18.02.2009).
- http://www.oib.gov.tr/turkiyede_ozellestirme1.zip (Erişim Tarihi: 15.02.2009).
- http://www.oib.gov.tr/turkiyede_ozellestirme2.zip (Erişim Tarihi: 15.02.2009).
- http://www.mmo.org.tr/resimler/ekler/487315b1286f907_ek.pdf?dergi=101 (Erişim Tarihi: 18.02.2009).
- <http://www.oib.gov.tr/portfoy/seker.htm> (Erişim Tarihi: 15.02.2009).
- <http://www.sisecam.com.tr/tarihce/KRONOLOJI.html> (Erişim Tarihi: 15.02.2009).
- http://www.mmo.org.tr/resimler/ekler/cb929eae7a499e5_ek.pdf?dergi=101 (Erişim Tarihi: 18.02.2009).
- http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/kapatilan_varliklar.htm (Erişim Tarihi: 18.02.2009).

- http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/kapatilan_varliklar.htm (Erişim Tarihi: 18.02.2009).
- http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/bedelsiz_devredilen_varliklar3.htm (Erişim Tarihi: 18.02.2009).
- <http://www.sumerholding.gov.tr/portfoy.html> (Erişim Tarihi: 18.02.2009).
- http://www.oib.gov.tr/turkiyede_ozellestirme2.zip (Erişim Tarihi: 15.02.2009).
- http://www.oib.gov.tr/duyuru/2004-04-07_oyk_divhan.htm. (Erişim Tarihi: 15.02.2009).
- <http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/kardemir1.htm> (Erişim Tarihi: 15.02.2009).
- <http://www.oib.gov.tr/portfoy/tekel.htm> (Erişim Tarihi: 15.02.2009).
- <http://www.oib.gov.tr/portfoy/sumer.htm> (Erişim Tarihi: 15.02.2009).
- Kaynak, M. (2006): “Türkiye’de Emek Kalitesi”, **TİSK Akademi**, Cilt:1, Sayı: 1, Ankara.
- Kaynak, M. (2007): “İşsizlik ve Emek Kalitesi”, **Genç İşsizliği Sempoyumu, TİSK Akademi**, Cilt: 2, Özel sayı: 1, Ankara.
- Koraltürk, M. (2004): “Türkiye’nin Ekonomi Tarihi Kronolojisi (1923-2003), içinde F. Aral, L. H. Akgül (Derleyen): **Gülten Kazgan’a Armağan Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kuruç, B. (1999): “Cumhuriyet Döneminde İktisat Politikaları Üzerine Gözlemler”, içinde Z. Rona (Yayına Hazırlayan), **Bilanço 1923-1988: “Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bakış” Uluslararası Kongresi**, II. Cilt, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Küçük, Y. (1978): **Planlama Kalkınma ve Türkiye**, Üçüncü Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Lucas, R. E. (1988): “On the Mechanics of Economic Development”, **Journal of Monetary Economics**, Cilt: 22.
- Ökçün, A. G. (1971): **Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar**, İkinci Basılış, Sevinç matbaası, Ankara.
- Sağlam, D. (1976): **Türkiye Ekonomisi, Yapısı ve Temel Sorunları**, Ayyıldız Matbaası A.Ş., Ankara.
- Sarısır, S. (1998): **Atatürk Dönemi Milli Hava Harp Sanayi İçinde Kayseri Tayyare Fabrikasının Yeri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Saygılı, ř., C. Cihan ve Z. Yavan (2006): **Eğitim ve Sürdürülebilir Büyüme: Türkiye Deneyimi, Riskler ve Fırsatlar**, TÜSİAD Büyüme Stratejileri Dizisi, No:7, İstanbul.
- Suiçmez, H. (2004): “Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye Ekonomisinde Verimlilik Gelişmeleri”, **Mülkiye**, Cilt: XXVIII , Sayı: 242, Ankara.
- Tekeli, İ. (1984): “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Sayı: 21, İletişim Yayınları, İstanbul.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2008): **Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2007-2008**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, (Ankara).
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı’ndan 16.02.2009 tarihinde edinilen bilgi.
- TCDD (2009): **T.C. Devlet Demiryolları İstatistik Yıllığı 2003-2007**, <http://www.tcdd.gov.tr/genel/tcddist2007.pdf> (Erişim Tarihi: 13.02.2009).

- TÜİK (2008): **İstatistik Göstergeler 1923-2007**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- UKİ (Ulaştırma Koordinasyonu İdaresi) (1977): **Sonuç Raporu, Genel Durum**, 1. Cilt, Ankara.
- Ülken, Y. (1981): **Atatürk ve İktisat, İktisadi Kalkınmada Etkinlik Sorunu ve “Eklektik Model”**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Yağcı, Ö. (2007): “Atatürk’ün Eğitime İlişkin Düşünceleri”, içinde N. Güngör (der.): **Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim**, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, Ankara, 2007.
- Yenal, O. (1999): **Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı-Eğitim Boyutu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.